

ЗНАЧЕНИЕ НА ВЪТРЕШНИЯ ОДИТ В БОРБАТА С ИЗМАМИТЕ В ОРГАНИЗАЦИИТЕ

Тодор Георгиев Гогов

Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – гр. Свищов

Катедра „Контрол и анализ на стопанската дейност“

E-mail: t.g.gogov@gmail.com

Резюме: Векове наред естеството и същността на измамата винаги са били свързани с извличането на облаги за някои лица чрез извършване на незаконни, нелегитимни и умишлени действия срещу други. В съвременното общество днес измамата е променила само начина и техниките за нейното осъществяване, но не и своята същност или природа. В организационното функциониране, както от частния, така и от публичния сектор на икономиката, независимо от съвременните условия за развитие на бизнеса, промените в културата и технологиите, измамите продължават да съществуват и борбата с тях е предизвикателство както за ръководството, така и за контролните структури. Срещу това негативно явление са въведени и продължават да се въвеждат различни механизми за контрол, като основната цел е минимизиране на загубите за организациите от тяхното проявление. Като един от най-успешните управленски механизми за предотвратяване и разкриване на измами в организациите се счита адекватният и ефективен вътрешен одит.

Тази статия има за цел да определи ролята и значението на вътрешния одит в борбата с измамите в организациите. Използвани са методите на синтез, анализ и сравнение чрез преглед на международната рамка за вътрешен одит (IPPF), български и чуждестранни източници и становища, както и данни от международната практика. Резултатите предполагат, че измамите могат да се причислят към заплахите за организациите, които могат да доведат до загуби, което, от своя страна, предполага и насочване на вниманието към вътрешния одит като важен механизъм за тяхното предотвратяване и разкриване.

Ключови думи: вътрешен одит, управление, риск, вътрешен контрол, измами, превенция.

JEL: M42.

IMPORTANCE OF INTERNAL AUDIT IN FIGHTING FRAUD IN ORGANIZATIONS

Todor Georgiev Gogov

D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Department of Control and Analysis of Economic Activity

E-mail: t.g.gogov@gmail.com

Abstract: For centuries, the nature and essence of fraud has always been associated with deriving a benefit for some individuals by committing illegal, illegitimate and deliberate actions against others. In modern society today, fraud has only changed the way and techniques for its implementation, but not its nature or essence. In organizational functioning of the private and public sectors of the economy, regardless of the modern conditions for business development and changes in culture and technology, fraud continues to exist and the fight against it is

a challenge for both the management and the control structures. Against this negative phenomenon, various control mechanisms have been introduced and continue to be introduced, with the key goal being to minimize losses for organizations from their manifestation. One of the most successful management mechanisms for preventing and detecting fraud in organizations is considered to be an adequate and effective internal audit.

This article aims to determine the role and significance of internal audit in combating fraud in organizations. The methods of synthesis, analysis and comparison have been used by reviewing the international internal audit framework (IPPF), Bulgarian and foreign sources and opinions, as well as data from international practice. The results show that fraud is a very serious threat to organizations leading to significant losses, which places a strong emphasis on internal audit as a significant mechanism for their prevention and detection.

Keywords: internal audit, management, risk, internal control, fraud, prevention.

JEL: M42.

Въведение

Измамите, като негативно явление, представляват заплаха за интересите на всяка една организация както от частния, така и от публичния сектор на икономиката, а също така и за заинтересованите от нейната дейност лица. Негативният резултат от проявлението на измамите на практика се измерва не само във финансови загуби. Тяхното деструктивно действие може също така да забави растежа, да спре развитието и да създаде сериозни имиджови проблеми на всяка една организация без оглед на местоположение, мащаб или сфера, в която тя оперира. Ако обаче организациите имат подходящи, адекватни и ефективни процедури за вътрешен контрол, вкл. вътрешен одит, то техните ръководства могат да дадат подходящи отговори на тези отрицателни явления.

В съвременния си облик вътрешният одит е неизменна част от системата за вътрешен контрол и един от най-мощните управленски инструменти, който по своята дефиниция добавя стойност в организацията чрез подобряване на процесите по общото управление, управлението на рисковете и вътрешния контрол. **Основната му роля** в организациите, съгласно Международните професионални практики по вътрешен одит (IPPF), е, той да предоставя увереност на ръководствата на организациите, че тези процеси са адекватни и ефективни, включително и по отношение на предотвратяване и разкриване на измамите в тях. Когато той е структуриран адекватно и функционира ефективно, неизменно подобрява организационната среда и се явява бариера пред извършването на измами в организациите.

Във **фокуса** на настоящата статия е поставен вътрешният одит в качеството му на управленски инструмент за предотвратяването и разкриването на измами в организациите. **Целта** на разработката е, въз основа на анализ на международната практика по вътрешния одит да се определят мястото, ролята и значението му в борбата против измамите в организациите, съобразно вменените му за това отговорности, съгласно действащите меж-

дународни стандарти – IPPF. **Обект** на изследването са отговорностите на вътрешния одит при предотвратяването и разкриването на измами в организациите, а негов **предмет** се явява оценката на мястото, ролята и значението му в системата от общи контроли в организациите за борба срещу измамите в тях в съответствие с възложените му в тази насока отговорности.

За постигане на тази цел са формулирани **следните задачи** на изследването:

1. Чрез анализ на индикаторите за наличие на измами, техния мащаб и вредите, които нанасят на организациите, заинтересованите страни и обществото като цяло да се **направи опит за обосноваване на измамите като съществен проблем в развитието на организациите**, който оказва негативно влияние върху дейността, развитието и успеха им.
2. На основата на преглед на действащата към момента международна рамка за вътрешен одит (IPPF) **да се прецени степента на същественост на възложените на вътрешните одитори отговорности** за предотвратяване и разкриване на измами в организациите.
3. Въз основа на сравнителен анализ на чужди авторски мнения, както и данни от международната практика по вътрешен одит, **да се обоснове значението му** в системата от общи контроли в организациите по отношение предотвратяването и разкриването на измами в тях.

Основната хипотеза, която се защитава в статията, е, че ако в своята дейност вътрешните одитори **изпълняват адекватно вменените им от международните стандарти (IPPF) и действащото законодателство отговорности**, то **вътрешният одит ще заема съществено място и ще играе ключова роля в цялостния набор от контроли в организациите, създадени с цел предотвратяване и разкриване на измами в тях.**

1. Характеристика на измамите като проблем пред развитието и успеха на организациите

Съществуват множество дефиниции и тълкувания на понятието „измама“. Във фокуса на статията, от гледна точка значимостта на вътрешния одит за тяхното предотвратяване и разкриване, може да се обоснове, че измамата „обхваща множество нередности и незаконни действия, характеризиращи се с умишлена заблуда. Тя може да бъде извършена в полза или в ущърб на организацията и от лица, които са както от, така и извън предприятието“ (Sawyer, L., M. Dittenhofer, J. Scheiner, 2003, p. 1163).

Според МОС 240 измамата представлява „**преднамерено действие на едно или повече лица от ръководството, лицата, натоварени с общо**

управление, от служителите или трети страни, свързано с използване на заблуда с цел придобиване на несправедливо или незаконно предимство“ (ИДЕС, 2019, стр. 217)

Според Речника на термините на действащата към момента международна рамка за вътрешен одит (IPPF) измама е *„всяко незаконно действие, характеризиращо се със заблуждаване, прикриване или злоупотреба с доверие. Тези действия не зависят от заплахата за упражняване на насилие или на груба сила. Измамите се извършват от отделни лица и организации с цел получаване на пари, собственост или услуги; за да се избегне плащане или загуба на услуги; както и с цел осигуряване на лична или бизнес изгода“ (The Institute of Internal Auditors, 2016, стр. 22).*

Според теорията на Креси, или т. нар. „Триъгълник на измамата“, тя съдържа в себе си **три основни елемента**: възможност, оправдание и мотив, които трябва да съществуват едновременно, за да може извършителят да прибегне до измама (Petro, L., J. Martin, A. Wadecki, H. Cendrowski, 2007, pp. 41-43). Според специализирани източници измамата също съдържа в себе си основните елементи от триъгълника на Креси: преднамерено действие, т.е. осъществява се на базата на определен мотив; благоприятна възможност (чрез действия или бездействия на определени лица) и оправдание, на което разчитат извършителите (Костова, С., П. Василев, И. Димова, 2020, стр. 135). От такава гледна точка измамата може да бъде извършена както от лица, натоварени с общо управление на организацията, от ръководството и от служителите в нея, така и от външни за организацията лица или трети заинтересовани страни.

Предвид това, за целта на настоящата статия, може да се приеме следното определение за измама: *„измамата“ се отнася до действия (или бездействия), имащи за цел получаване на незаконно, несправедливо и морално неприемливо преимущество, реализиращо се посредством благоприятната възможност, мотива и оправданието на лицата, осъществяващи неправомерни деяния (ръководството, лицата, натоварени с общо управление, служителите, трети заинтересовани страни, външни лица).*

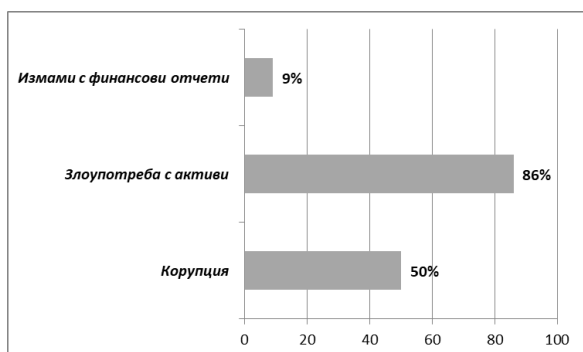
В световен мащаб измамите унищожават значителни стойности от капитала на организациите, равняващи се на милиарди долари (Dyck, A., A. Morse, L. Zingales, 2023). Заедно с това обаче собствениците понасят и други потенциални загуби, които не трябва да се пренебрегват, като: загуби на възнаграждения и работни места на служители, на задължения към доставчици, на клиентски плащания, на дължими данъци, професионални такси, административни разходи за фирми в несъстоятелност, както и допълнителни разходи, които се поемат от конкурентите (Bower, J., S. Gilson, 2003, стр. 20-22). Тези странични ефекти са много по-трудни за оценка, като в същото време те нанасят множество вреди на всички аспекти от съществуването и управлението на организациите, вкл. техните нематериални активи – инте-

лектуална собственост, репутация, персонал и др., чието значение, в новите икономически условия, непрекъснато нараства (Иванов, П., 2023, стр. 159).

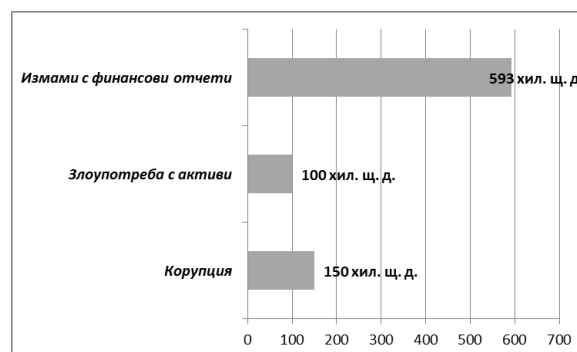
Според проучванията на Асоциацията на сертифицираните експерти по измами (Association of Certified Fraud Examiners – ACFE, Global study on occupational fraud and abuse), най-често срещаните професионални измами в международната практика могат да се класифицират в следните **три основни категории** (Association of Certified Fraud Examiners, 2021):

- ✓ присвояване/злоупотреба с активи (парични средства, материални и други активи);
- ✓ корупция (подкупи, изнудване, конфликт на интереси и др.);
- ✓ измами с финансови отчети (завишаване/занижаване на активи/приходи, времеви разлики, фиктивни приходи, завишени/занижени оценки на активи, неподходящо оповестяване и др.).

Въпреки че измамите с финансовите отчети са с нисък относителен дял в процентно съотношение (9%), спрямо другите две посочени основни категории измами, проучванията на ACFE показват, че те са в категорията професионални измами, които нанасят най-големи щети на организациите (вж. фиг. 1 и фиг. 2) (Association of Certified Fraud Examiners, 2022, р. 9).

Фигура 1. Обобщени данни по видове измами и финансови щети в световен план /в %/ за 2022 г.

Фигура 2. Обобщени данни по видове измами и финансови щети в световен план /в хил. щ. д./ за 2022 г.

Източник: Адаптирана от ACFE (2022). Report to the Nations: 2022 Global study on occupational fraud and abuse. Association of Certified Fraud Examiners. – р. 9.

На фигура 2 се наблюдава, че абсолютната сума на загубите от измами с финансови отчети в хил. щ. д. многократно надвишава останалите две основни категории измами (корупция и злоупотреба с активи). Това показва, че измамите с финансови отчети най-често водят до сериозно намаляване стойността на организациите, застрашават постигането на целите им за бъдещо развитие и успех в дългосрочен план. Това е видно и от факта, че почти

всички големи бизнес скандали през последните години, в международен мащаб, са в резултат от измами с финансови отчети. Големият брой финансови измами в САЩ (напр. WorldCom, Enron) и Европа (напр. Parmalat, Ahold) демонстрират това и показват как може тези измами да повлияят негативно върху състоянието на служители, бизнес партньори и други заинтересовани страни на големи и развити пазари. Притеснителен е и фактът, че в около една трета от случаите лицата, които извършват измами, го правят в повече от една от трите основни категории професионални измами – приемат както схеми за присвояване на активи, така и корупционни схеми; присвояват активи, като едновременно с това извършват и измами с финансови отчети; участват както в корупция, така и в измами с финансови отчети (Association of Certified Fraud Examiners, 2022, p. 11).

Може да се обобщи, че измамите имат съществено негативно отношение към дейността на организациите, поради което е необходимо, с тях да се води непрестанна борба. Като най-ефективни, в това отношение, могат да се определят създадените от ръководството на организациите вътрешни контроли, вкл. вътрешният одит, тъй като те са най-близо до местата, където се извършват измамите.

2. Отговорности на вътрешния одит за предотвратяване и разкриване на измами съгласно Международните професионални практики по вътрешен одит (IPPF)

В практически план отговорността за предотвратяване и разкриване на измами в организациите се разпределя основно между нейното оперативно ръководство и лицата, натоварени с общото ѝ управление (Agyemang, O., M. Castellini, 2013, pp. 163-173). Тази отговорност изисква от тях да създават, въвеждат в действие и поддържат конкретни вътрешни контроли, за да могат да управляват риска от измами, като по този начин ограничат възможностите за извършването им в ръководените от тях организации.

В системата от отговорности при създаване и функциониране на вътрешните контроли за борба с измамите в организациите вътрешният одит има своето конкретно значение. Като независима и обективна дейност по предоставяне увереност и консултации на ръководствата на организациите, предназначена да допринесе за добавянето на стойност и подобряване дейността им, той притежава конкретни отговорности по отношение предотвратяването и разкриването на измами в тях. При своето практическо осъществяване, като част от вътрешния контрол в организациите, той може да бъде ценен помощник на техните ръководства в борбата им срещу измамите.

Отговорността на вътрешните одитори за предотвратяване и разкриване на измами в организациите е определена от стандартите на Международните професионални практики по вътрешен одит (МППВО – IPPF) на

Глобалния институт на вътрешните одитори (IIA). В стандартите изрично е записано, че Ръководителят на вътрешния одит трябва периодично да докладва пред висшето ръководство за значителни експозиции на риск и проблеми с вътрешния контрол, вкл. рискове от измами, както и проблеми, свързани с управлението и други въпроси, необходими или поискани от висшето ръководство на организацията. Според становищата на Института, залегнали в тези стандарти, вътрешните одитори трябва да имат достатъчно познания, за да оценят риска от измами в организациите, както и начина, по който той се управлява от нейното ръководство, но от тях не се очаква да притежават експертния опит на лице, чиято основна отговорност е да разкрива и разследва измами (The Institute of Internal Auditors, 2016). Съгласно Стандарт 2120 („Управление на риска“) вътрешните одитори трябва да оценят потенциалния риск за възникване на измама и как организацията управлява този риск (The Institute of Internal Auditors, 2016, p. 11). Отговорностите на вътрешните одитори във връзка с управлението на риска от измами могат да включват първоначално или пълно разследване на предполагаеми измами, анализ на първопричините и препоръки за подобряване на контрола, наблюдение на горещите линии за докладване/информиране и предоставяне на обучения по етика (The Institute of Internal Auditors, 2016, p. 11). Въпреки че според МППВО от вътрешните одитори не се изисква разследване на измами, при особени обстоятелства те могат да се включат и в това, тъй като измамата може да засегне всяко ниво на организацията.

В същото време, според разпоредбите на действащото законодателство в Р България относно обхвата на дейността на вътрешните одитори, се посочва, че *„ръководителят на организацията осигурява независимост на вътрешните одитори при планиране, извършване и докладване на резултатите от вътрешния одит и не може да възлага на ръководителя на вътрешния одит и на вътрешните одитори изпълнение на други функции и дейности, различни от дейността по вътрешен одит“* (Закон за вътрешният одит в публичния сектор (чл. 31, ал. 2), 2019). Подобно е съдържанието на нормативните разпоредби във връзка и с правата и задълженията на вътрешните одитори, където се посочва, че *„ръководителят на вътрешния одит и вътрешните одитори нямат право да осъществяват функции и дейности в организацията, различни от дейността по вътрешен одит“* (Закон за вътрешния одит в публичния сектор (чл. 31, ал. 2), 2019). Това ясно показва, че вътрешните одитори нямат разследващи функции.

По отношение на „разследването“ действащото законодателство у нас потвърждава и това, че вътрешните одитори не са разследващ орган. Към разследващите органи спадат: следователите, служителите от МВР (разследващ полицай) и Агенция „Митници“ (разследващ митнически инспектор), както полицейските и митническите органи в МВР и Агенция „Митници“ (при конкретни предвидени в закона случаи) (Наказателно-процесуален кодекс (чл. 52, ал. 1-3), 2018).

Предвид това може да се обобщи, че съществува различие в съдържанието на категорията „разследване“, съдържащо се в международните стандарти и в българското законодателство. Съобразно изискванията на Международния институт на вътрешните одитори (The IIA), заложен в International standards for the professional practice of internal auditing (IPPF) от 2016 г., одиторите могат да осъществяват разследване, но според разпоредбите на действащото национално законодателство одиторите нямат разследващи функции (ЗВОПС) и не са разследващ орган (НПК).

Съгласно МППВО вътрешният одитор следва да „прецени отговорността си за докладване на установените измами съгласно приложимото местно законодателство“ (The Institute of Internal Auditors, 2016, p. 15). Важно е да се отбележи, че в нашето законодателство няма конкретни изисквания към вътрешните одитори за докладване в ситуации на установени измами. Отговорността им обаче, изисква от тях да притежават и качества като професионална етика и морал към обществото, от които следва и тяхната преценка в предприемането на нужните последващи действия. От една страна, вътрешният одитор е длъжен да спазва правилата за конфиденциалност на информацията и етичните принципи в организациите по отношение разкриване на информация пред външни лица, вкл. и такава, свързана с установени измами. Нерегламентираното оповестяване на такава информация може да доведе до негативни и/или отрицателни последици за организацията пред заинтересованите от нейната дейност лица и пред обществото. От друга страна, когато са установени от вътрешните одитори случаи на измама в организацията, които могат да предизвикат сериозни последици не само за нея, но и за други заинтересовани лица (клиенти, държавни институции, граждани, обществото, като цяло), оповестяването и разкриването от тях на информацията за установени измами, извън рамките на организацията, се оказва необходимо.

Във връзка с отговорността на вътрешния одит за предотвратяване и разкриване на измами, особено на тези, свързани с финансовите отчети, е важно да се посочи, че вътрешните одитори винаги прилагат концепцията за **разумна степен на сигурност**, т.е. при извършването от тях одити те разглеждат същността и характера на всички отклонения, неточности и/или несъответствия, без значение дали те се дължат на грешки или измами. При придобиване на разумна степен на сигурност, по отношение целите на одита, вътрешният одитор, от гледна точка на своя професионален скептицизъм, взема под внимание и възможностите, ръководството на организацията да е пренебрегнало вътрешния контрол, както и факта, че приложените от него одитни процедури, считани за ефективни при разкриване на грешки, може да се окажат неподходящи в контекста на идентифицирания риск за отклонения/несъответствия, дължащи се на измама.

В съвременния прочит на стандартите, отговорностите на вътрешния одит за предотвратяване и разкриване на измами в организациите са

насочени в няколко *ключови аспекта* (The Institute of Internal Auditors, 2016), които конкретизират, че вътрешните одитори трябва:

- ✓ да умеят да предоставят обективни и независими услуги, които са предназначени да добавят стойност към организацията;
- ✓ да подпомагат постигането на целите на организацията чрез оценки и подобряване на ефективността на управленските и контролните процеси, както и тези, свързани с управление на риска;
- ✓ да не поемат управленска отговорност при предоставянето на консултантски услуги, но тяхното консултиране е предназначено както да добавя стойност, така и да подобрява управлението, управлението на риска и вътрешния контрол чрез мнения, съвети, обучения, улесняване на работните процеси;
- ✓ да изпълняват своите отговорности по непредубеден начин, с безпристрастно отношение, което им позволява да изпълняват ангажименти без компромиси в качеството на работата си, запазвайки своя професионален скептицизъм;
- ✓ дейността им да бъде обективна и да не подчиняват своята преценка по одиторски въпроси на чужда такава;
- ✓ да са способни да оценяват рисковете и тяхната значимост, вкл. да разработват препоръки за подобряване на управлението им;
- ✓ да умеят да оценяват адекватността и ефективността на вътрешния контрол и да предоставят увереност на ръководството за това.

Проучванията разкриват, че днес модерният и регулиран одит цели да предостави разумна гаранция за достоверността на информацията, а разкриването на измами е сред най-актуалните теми по отношение на отговорностите на одитора. Посочва се също, че често пъти след събития, в които са разкрити престъпления с финансови отчети, натискът върху одиторите се увеличава (Банкова, Д., 2019, стр. 5). За да реализират своите отговорности в посочените ключови аспекти от дейността си, вътрешните одитори трябва да притежават както експертност и опит, така и умения да предвиждат евентуални рискове, свързани с възможностите за извършване на измами. Те трябва да предлагат на ръководствата им решения за минимизиране на тези рискове. Освен това вътрешните одитори трябва да притежават и качества като бизнес нюх, умения за критично мислене и комуникативни способности, чрез които да могат да изпълнят своите отговорности в пълнота и ефективност. Изпълнявайки своите отговорности по отношение предотвратяване и разкриване на измами в организациите, вътрешните одитори на практика реализират съществена част от своята мисия да добавят стойност, като подобряват процесите и дейностите в тях така, че да се минимализират рисковете от измами.

3. Място и роля на вътрешния одит в системата от общи контроли за предотвратяване и разкриване на измами в организациите

Днес вътрешният одит се развива като важна дейност в управлението на организациите както в международен мащаб, така и в нашата страна. Страната ни приема международно признатата дефиниция за вътрешен одит, съгласно определението за вътрешен одит на Института на вътрешните одитори – The IIA (The Institute of Internal Auditors, 2021), както и прилага стандартите (IPPF) за неговото осъществяване. Според дефиницията в българското законодателство вътрешният одит е *„независима и обективна дейност за предоставяне на увереност и консултиране, предназначена да носи полза и да подобрява дейността на организацията; той помага на организацията да постигне целите си чрез прилагането на систематичен и дисциплиниран подход за оценяване и подобряване ефективността на процесите за управление на риска, контрол и управление“* (Закон за вътрешния одит в публичния сектор (чл. 31, ал. 2), 2019).

В контекста на разбирането за значението на вътрешния одит при подобряване на ефективността на процесите по управление на риска, контрола и управлението в организациите, за целите на това изследване е необходимо да бъдат определени мястото и ролята му по отношение на цялостния ангажимент на техните ръководства в борбата им срещу измамите. В конкретика определянето на мястото и ролята на вътрешния одит за предотвратяване и разкриване на измами в организациите, в зависимост от вменените му за тази цел отговорности, ще помогне за получаване на разбиране на неговото значение в този аспект.

Въз основа на така направения анализ на отговорностите на вътрешните одитори в организациите за предотвратяване и разкриване на измами, съгласно международно признатата рамка за вътрешен одит – IPPF, направен в предходната точка от изследването, може да се определи ***къде точно се позиционира*** вътрешният одит в системата от контроли, въведени от ръководствата на организациите за борба срещу измамите в тях. Според становищата на различни автори (Илиев, П. и кол., 2020, стр. 74), (Василев, П., 2021, стр. 84) и организации (Association of Certified Fraud Examiners, 2022, р. 50), занимаващи се с изследване на измамите, контролите, които се прилагат в организациите за предотвратяване и разкриване на измами, най-общо се подразделят в ***две основни категории – общи и организационни*** (вж. Таблица 1).

Таблица 1

Контроли за борба с измамите в организациите

Общи контроли	Организационни контроли
<ol style="list-style-type: none"> 1. Външен одит; 2. Вътрешен одит; 3. Заверка на финансови отчети от ръководството; 4. Преглед от ръководството; 5. Политики за идентифициране и разкриване на измами; 6. Съгласуване на акаунти; 7. Автоматизирано наблюдение на трансакции/данни; 8. Независим одитен комитет; 9. Оценка на риска; 10. Създаден отдел/екип за борба с измамите; 11. Ротация на кадрите; 12. Наблюдение/мониторинг; 13. Докладване. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Етичен кодекс; 2. Програми за подпомагане на служителите; 3. „Гореща връзка“; 4. Подаване на сигнали от заинтересовани лица; 5. Обучение на служители относно измами; 6. Обучение на ръководството относно измами; 7. Етична култура и правила; 8. Правила за достъп до активи и информация; 9. Правила за отчитане и стимулиране на доброто трудово представяне

Източник: Адаптирана от Association of Certified Fraud Examiners, 2022, p. 50; Илиев и кол., 2020, стр. 74; Василев, 2021, стр. 84.

Както се вижда от посочените видове контроли в Таблица 1, **вътрешният одит се позиционира като обща контрола** в системата от контроли в организациите по отношение предотвратяване и разкриване на измами в тях. От друга страна, е видно, че контролите не включват само различни проверки и контрол (предварителен, последващ), но и правила и норми от друг характер, т.е. контролите не са само ръчни/автоматизирани технически ресурси и средства, но зависят и от други поведенчески, нравствени и морални действия (или бездействия) на ръководствата и служителите на организациите (Василев, П., 2021, стр. 84).

Разглеждането на вътрешния одит като обща контрола по отношение предотвратяването и разкриването на измами в организациите позволява да бъде **определено мястото му като важен и полезен управленски инструмент, за минимализиране на рисковете от измами в организациите**. От друга страна, от гледна точка на отговорностите му по отношение оценката и подобряването на системата за вътрешен контрол вътрешният одит може да се **позиционира** и като **механизъм**, чрез който ръководствата могат да видят слабостите във функционирането на контролите и да предприемат адекватни мерки за подобряване на тяхната ефективност за предотвратяване и разкриване на измами в организациите.

Погрешно е да се счита, че вътрешният одит има само функции, свързани с констатиране и докладване на грешки, нарушения и/или несъответствия в дейността на организациите, вкл. и такива, определящи се като

индикатори за измами. От гледна точка на самото му позициониране като ключова обща контрола в процеса по предотвратяване и разкриване на измами в организациите, вътрешният одит има *съществена роля* в цялостното управление на организациите. Тази роля е свързана с предоставяне на увереност и консултации на ръководствата на организациите за подобряване на процесите по управление на рисковете, контрола и управлението, вкл. и тези за предотвратяване и разкриване на измами, като по този начин допринася за добавянето на стойност в дейността им. Ако вътрешният одит се съчетае и с ефективен процес по управление на риска и адекватен вътрешен контрол, може да се гарантира добро управление, почтеност и запазване целостта на организациите.

Според някои автори, занимавали се с проблемите по предотвратяване и разкриване на измами в организациите, ролята на вътрешния одит за решаването на тези проблеми може да се обвърже със следните няколко позиции:

- ✓ че където е оценена неговата роля и значимост, се установяват много по-малко грешки в дейността на организациите (Wallace, W., R. Kreutzfeldt, 1991, pp. 485-512);
- ✓ че той е неизменна част от системата за вътрешен контрол и е сред от най-мощните управленски контролни инструменти и, ако бъде използван ефективно, може да допринесе за подобряването на контролната среда в организацията (Златков, С. , 2021, стр. 36);
- ✓ че той е значим инструмент за управление защитата на организациите от вътрешни измами и ограничаване на загубите/щещите от тях (Nestor, S., 2004, pp. 347-352);
- ✓ че той добавя стойност в организациите, като намалява риска от измами (Carcello, V., et al., 2005, стр. 69-84);
- ✓ че ролята му в механизмите за корпоративно управление по отношение смекчаване на риска от измами, през последните години, непрекъснато нараства (Coram, P., et al., 2008, pp. 1-17).

В унисон с разгледаните по-горе мнения е и позицията на Глобалния институт на вътрешните одитори (The IIA), по отношение ролята на вътрешния одит за предотвратяване и разкриване на измами, съобразно вменените му отговорности, която се отъждествява със следното (The Institute of Internal Auditors, 2016, стр. 9-10):

- ✓ оценка на риска от представяне на невярна информация във финансовите отчети в резултат на измами;
- ✓ представяне от одиторите на доказателства във връзка с открити рискове за измами, отговарящи на принципите за уместност и достатъчност;
- ✓ идентифициране на измамите, вкл. предполагаеми, които да бъдат подходящо адресирани.

По-долу в изследването са показани обобщени данни от едно глобално проучване на Асоциацията на сертифицираните експерти по измами (Association of Certified Fraud Examiners – ACFE), които показват какво място заема и каква роля играе вътрешният одит в системата от първите три общи контроли за борба с измамите в организациите (вж. Таблица 1) и при тези от тях, които се използват за първоначално разкриване на измами (вж. Таблица 2). Данните са основно за категорията измами, свързани с финансовите отчети на организацията, за които стана ясно по-горе в изложението, че са с изключително голямо влияние по отношение намаляване стойността на организациите, застрашаващи постигането на целите им за бъдещо развитие и успеха им в дългосрочен план. Реално невярното представяне на информация във финансовите отчети може да се дължи на грешка или измама, но разликата между тях е в намеренията на лицата, чиито действия водят до невярно представяне.

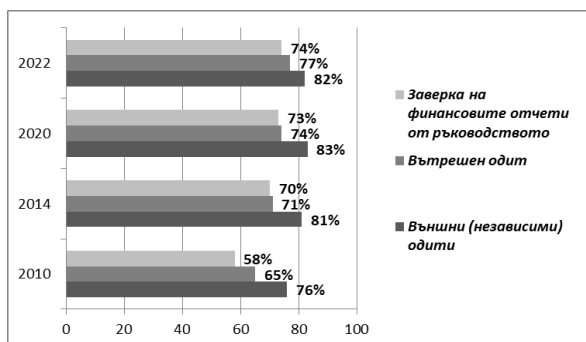
Таблица 2

Данни на общите контроли за борба с измамите и видовете контроли за първоначално откриване на измами (за периода 2010–2022 г.)

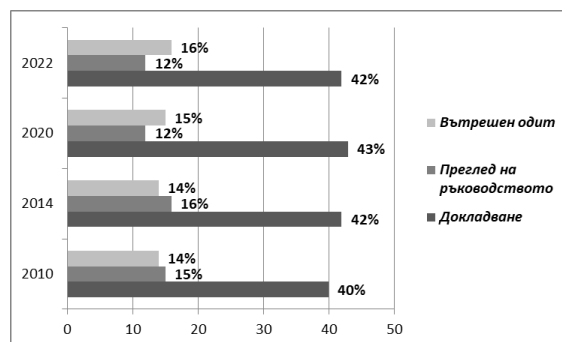
Години Показатели	2010	2014	2020	2022
Общи контроли за борба с измамите	Външни (независими) одити (76%) Вътрешен одит (65%) Заверка на финансовите отчети от ръководството (58%)	Външни (независими) одити (81%) Вътрешен одит (71%) Заверка на финансовите отчети от ръководството (70%)	Външни (независими) одити (83%) Вътрешен одит (74%) Заверка на финансовите отчети от ръководството (73%)	Външни (независими) одити (82%) Вътрешен одит (77%) Заверка на финансовите отчети от ръководството (74%)
Контроли за първоначално откриване на измами	Докладване (40%) Преглед на ръководството (15%) Вътрешен одит (14%)	Докладване (42%) Преглед на ръководството (16%) Вътрешен одит (14%)	Докладване (43%) Вътрешен одит (15%) Преглед на ръководството (12%)	Докладване (42%) Вътрешен одит (16%) Преглед на ръководството (12%)

Източник: Адаптирана по данни на Association of Certified Fraud Examiners, Report to the Nations: Global study on occupational fraud and abuse (2010, 2014, 2020, 2022)

Графичното изображение на данните от Таблица 2 има сления вид (вж. Фигура 3 и Фигура 4):

Фигура 3. Обобщени данни за общите контроли за борба с измамите за периода 2010-2022 г. /в %/

Фигура 4. Обобщени данни за видовете контроли за първоначално откриване на измами за периода 2010-2022 г. /в %/

Източник: Адаптирана по данни на Association of Certified Fraud Examiners, Report to the Nations: Global study on occupational fraud and abuse (2010, 2014, 2020, 2022)

Анализът на данните подчертава мястото и ролята на вътрешния одит в системата от общи контроли за борба с измамите в организациите, където той заема второ място в рамките на проучваните години, съответно с нарастващо значение – от 65% за 2010 г., на 77% за 2022 г. По отношение значението на вътрешния одит при контролите за първоначално откриване на измами, той се изкачва от трета позиция (първоначално откривайки 14% от проверените случаи на измами през 2010 г. и 2014 г.) на втора през 2020 г. и 2022 г. (откривайки съответно 15% и 16%). Това показва, че в международен мащаб значението на вътрешния одит за предотвратяване и разкриване на измами в организациите нараства.

За съжаление в България няма проучвания и респективно конкретна статистика за значението на вътрешния одит при предотвратяване и разкриване на измами в организациите. Има проучвания на отделни автори, които обаче са съобразени с целите на изследването им и не могат да дадат ясна картина за мястото и ролята на вътрешния одит в този процес. Например д-р Пресиян Василев в свое изследване посочва, че одиторите от Сметната палата, при извършване на финансови одити в организациите от публичния сектор на страната, вземат под внимание работата на вътрешните одитори в над 72,22% от случаите. Това означава, че външните одитори гласуват високо доверие на вътрешния одит. Той посочва също така, че одиторите от Сметната палата минимализират част от одитните процедури по отношение на работата си в организациите, които одитират, но не от позицията на това, че не могат да извършат действия по проверка, а че могат да се доверят на подадената информация и осъществената комуникация с вътрешните одитори (Василев, П., 2021, стр. 85). Това показва както важността на вътрешния одит, така и неговата ключова роля в борбата срещу измамите в организациите.

В действителност от вътрешните одитори се очаква да предоставят „разумна степен на сигурност“ и въпреки наличието на проактивен контрол и качествен вътрешен одит в организациите, тези механизми сами по себе си не гарантират предотвратяване на всички измами. Независимо от това, ако ръководството е ангажирано и целевите мерки за превенция са взети своевременно, към служители и заинтересовани страни е изпратено много по-ясно послание във връзка с позицията на организациите срещу измамите.

Значимото място и отговорната роля на вътрешните одитори означава увереност, че организацията разполага с адекватен контрол за минимализиране на рисковете, ефективност на процесите и изпълнение на целите. Самата дейност по вътрешен одит има способността да анализира възможностите и да разглежда възможните проблеми по-глобално, като гарантира, че наличният контрол е достатъчен за смекчаване на рисковете. Такова разнообразие дава широк поглед върху организацията, а това от своя страна прави ролята на вътрешния одит много ценен ресурс за ръководството в постигане на общи цели, както и за укрепване на вътрешния контрол и организационното управление.

Заключение

Като партньори на ръководството вътрешните одитори са отговорни да помогнат за защитата на организацията срещу традиционни и нововъзникващи рискове, вкл. и рискове от измами; да предоставят увереност и консултации на ръководствата относно възможностите за извършване и уязвимостта на организацията от измами и как те могат да бъдат минимализирани; да отправят ценни препоръки за укрепване на процесите по управление на рисковете, контрола и управлението в тях. Постигайки всичко това, дейността по вътрешен одит добавя конкретна стойност към дейността на всяка една организация.

В настоящото изследване бе направен опит да се обосноват мястото, ролята и значението на вътрешния одит за предотвратяване и разкриване на измами в организациите съобразно вменените му от международната рамка IPPF отговорности. Въз основа на цялостното изложение, проучванията на различни авторски мнения, анализ на съществуващата международна рамка (IPPF) и данни от практиката по вътрешен одит бяха приведени редица аргументи в защита на основната идея на изследването, **че в резултат на вменените отговорности на вътрешните одитори в организациите, съгласно действащата към момента международно призната рамка за вътрешен одит (IPPF), вътрешният одит заема важно място, притежава ключова роля и има важно значение в борбата на ръководствата в организациите за предотвратяване и разкриване на измами.**

За потвърждаване на тази хипотеза бяха приведени конкретни доказателства, изразяващи се в следните констатации и изводи:

- **Първо.** Измамите са не само вътрешен проблем за управлението на организациите, който води до намаляване на стойността и непостигане на целите им, но и проблем, който може да излезе извън техните рамки и да нанесе много сериозни щети както на всички заинтересовани от тяхната дейност лица, така и на държавата, гражданите и обществото като цяло, предизвиквайки регионални и глобални финансови и икономически кризи.
- **Второ.** Отговорностите на вътрешните одитори за предотвратяване и разкриване на измами са съществени и тяхното имплементиране в дейността им по вътрешен одит е от важно значение за минимизиране на рисковете от измами в организациите.
- **Трето.** Вътрешният одит заема съществено място и играе ключова роля в цялостния набор от контроли в организациите, създадени с цел предотвратяване и разкриване на измами в тях, като по този начин добавя стойност в тяхната дейност чрез подобряване процесите по управление на риска, контрола и управлението, вкл. и по отношение предотвратяването и разкриването на измами.

В заключение измамите водят до загуби на добавена стойност в организациите, което **обулавя високата степен на значимост** на механизмите за предотвратяването и разкриването им, с особен фокус върху вътрешния одит. Проявлението на измамите в организациите е многообразно. Тяхното предотвратяване е фундаментален елемент, свързан с контрола и осигуряващ елиминирането на рисковете, което обуславя и ефикасността на системите за вътрешен одит като значими за идентифициране на измамите и предприемането на мерки за тяхното предотвратяване и разкриване.

Използвани източници:

- Банкова, Д. (2019). *За някои аспекти на финансовия одит, свързани с противодействието на икономическата престъпност*. Одит, бр. 3/2019.
- Василев, П. (2021). *Предотвратяване и разкриване на измами от вътрешните одитори и ръководителите на организации от публичния сектор*. Управление и образование, Том 17(1).
- Закон за вътрешния одит в публичния сектор (2019). ДВ бр. 27 от 31 Март 2006 г., последно изм. и доп. ДВ бр. 100 от 20 Декември 2019 г.
- Златков, С. (2021). *Предизвикателствата пред вътрешния одит в публичния сектор*. Индустриални отношения и обществено развитие, бр. 1/2021.

- Иванов, П. (2023). *Управлението на нематериалните активи на организациите – бъдещи възможности и дългосрочни перспективи*. Сборник доклади от Международна научна конференция „Икономика на бъдещето“ (19-21 април, 2023). София: ВУЗФ.
- ИДЕС (2019). *Ръководство по Международни стандарти за контрол върху качеството, одит, преглед, други ангажименти за изразяване на сигурност и свързани по съдържание услуги - 2018 (Част Първа)*. София: ИДЕС.
- Илиев, П. и кол. (2020). *Икономически измами, злоупотреби и превенция срещу тях*. София : НБУ.
- Костова, С., П. Василев, И. Димова. (2020). *Характеристика на измамата и особености на извършителя на измами*. СА Д. А. Ценов, Алманах научни изследвания, 28/Институции, политики и предизвикателства пред дигиталната трансформация. Свищов: Академично издателство "Ценов". Свалено от <https://dlib.uni-svishtov.bg/bitstream/handle/10610/4296/a44644e86bee0157a0d2b7164467b48f.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Наказателно-процесуален кодекс (2018). Обн., ДВ, бр. 86 от 28.10.2005 г., в сила от 29.04.2006 г., последно изм. и доп. бр. 7 от 19.01.2018 г.
- Agyemang, O., M. Castellini (2013). *The Guidelines of Corporate Governance of Ghana: Issues, Deficiencies and Suggestions*. International Business Research, 6(10).
- Association of Certified Fraud Examiners. (2021). *Fraud Tree*. ACFE. Изтеглено на 07 10 2023 г. от <https://www.acfe.com/fraudtree/>
- Association of Certified Fraud Examiners (2022). *Report to the Nations: 2022 Global study on occupational fraud and abuse*. ACFE (2022). Retrieved 10 07, 2023, from <https://acfepublic.s3.us-west-2.amazonaws.com/2022+Report+to+the+Nations.pdf>
- Bower, J., S. Gilson (2003). *The social cost of fraud and bankruptcy*. Harvard Business Review, 81(12).
- Carcello, V., et al. (2005). *Factors associated with U.S. public companies' investment in internal auditing*. Accounting Horizons, 19(2).
- Coram, P., et al. (2008). *Internal audit, alternative audit structures and the level of misappropriation of assets fraud*. Accounting and Finance, 48(4).
- Dyck, A., A. Morse, L. Zingales (2023). *How pervasive is corporate fraud?* Изтеглено на 28 юли 2023 г. от <https://doi.org/10.1007/s11142-022-09738-5>
- Nestor, S. (2004). *The impact of changing corporate governance norms on economic crime*. Journal of Financial Crime, 11(4).
- Petro, L., J. Martin, A. Wadecki, H. Cendrowski (2007). *The Handbook of Fraud Deterrence*. John Wiley & Sons.

- Sawyer, L., M. Dittenhofer, J. Scheiner (2003). *The practice of modern internal auditing. Sawyer's internal auditing 5th edition*. The Institute of Internal Auditors (The IIA).
- The Institute of Internal Auditors (2016). *International standards for the professional practice of internal auditing (IPPF)*. The IIA.
- The Institute of Internal Auditors (2021). *Definition of Internal Auditing*. The IIA.
- Wallace, W., R. Kreutzfeldt (1991). *Distinctive characteristics of entities with an internal audit department and the association of the quality of such departments with errors*. Contemporary Accounting Research, 7(2).

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

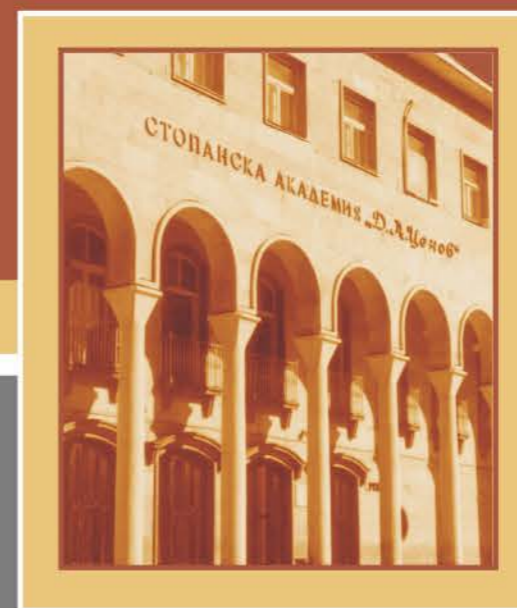
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ

ГОДИШЕН

АЛМАНАХ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

Том XVI, 2023

Книга 19

Том XVI, 2023 г.
Книга 19

Академично издателство
„ЦЕНОВ“ - Свищов

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Доц. д-р Красимира Славева – главен редактор
Проф. д-р Марина Николова – зам. главен редактор
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Петранка Мидова
Доц. д-р Николай Нинов
Доц. д-р Людмил Несторов

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Иванка Борисова – превод и редакция
на английски език
Милена Александрова – технически секретар

Съдържание

Студии

Васил Пламенов Василев

ТРАНСПОРТ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ: ФОРМИ
НА ПРОЯВЛЕНИЕ И МЕХАНИЗМИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ 5

Гергана Филипова Павлова

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ДОХОДИТЕ НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ
СТОПАНСТВА ЗА ПЕРИОДА 2007 – 2022 ГОДИНА 26

Грета Иванова Иванова

ПОДБОР НА СЛУЖИТЕЛИ В ДЪРЖАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЯ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ – НОРМАТИВНА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ
И ПРАКТИЧЕСКО ПРИЛАГАНЕ 49

Йордан Чорбаджийски

ОПТИМИЗИРАНЕ НА ЕКСПОРТА В СЕКТОР ВИНОПРОИЗВОДСТВО
ПО ПРИМЕРА НА ВИНАРСКА ИЗБА „ЧЕРНОМОРСКО ЗЛАТО“ АД 76

Мария Анастасова Хаджихристева

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ЗДРАВНОТО СЪСТОЯНИЕ
НА НАСЕЛЕНИЕТО В БЪЛГАРИЯ 95

Момчил Мирославов Маринов

РАЗВИТИЕ НА ЗАСТРАХОВАНЕТО „ЖИЛИЩА И ДОМАШНО
ИМУЩЕСТВО“ В ЗАД „ОЗК ЗАСТРАХОВАНЕ“ АД 117

Ненко Василев Василев

АКТУАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МАШИНОСТРОЕНЕТО
В БЪЛГАРИЯ – СЕКТОРЕН АНАЛИЗ 148

Радка Иванова Василева

КОЕФИЦИЕНТЪТ НА ВАРИАЦИЯ КАТО ВЪЗМОЖНОСТ
ЗА АНАЛИЗ НА ПАЗАРА И УСТАНОВЯВАНЕ НА НЕОБХОДИМОСТТА
ОТ ПРЕЗАСТРАХОВАТЕЛНА ЗАЩИТА ПРИ ИМУЩЕСТВЕНИТЕ
ЗАСТРАХОВКИ В БЪЛГАРИЯ 175

Тоня Петрушева

ФРАГМЕНТАРЕН АНАЛИЗ НА ДЕЙНОСТТА
НА ТЪРГОВСКИТЕ ВЕРИГИ ЗА БЪРЗОБОРОТНИ
ПОТРЕБИТЕЛСКИ СТОКИ В БЪЛГАРИЯ 192

Шенай Шемсиева Раимова

ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ
ВЪРХУ ФИНАНСОВОТО БЛАГОСЪСТОЯНИЕ НА ИНДИВИДА 219

Статии

Антонио Валентинов Дичев МАШИННО САМООБУЧЕНИЕ ПРИ VAR КАТО ОЦЕНКА ЗА ПАЗАРНИЯ РИСК – ПРЕДИМСТВА И НЕДОСТАТЪЦИ	241
Боряна Руменова Пейчева ФУНКЦИОНАЛНА РАМКА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА В МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ	255
Виктор Димитров Маринов ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ – ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА	271
Галина Генева Илиева ИЗБОР НА ДОСТАВЧИК ОТ ФИРМАТА	284
Горян Благовестов Милев ДИНАМИКА НА ОТРАСЛОВАТА СТРУКТУРНА ТРАНСФОРМАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ	294
Елка Узунова МЕТОДИКО-ОРГАНИЗАЦИОННИ АСПЕКТИ НА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДРЕБНОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В СФЕРАТА НА ТУРИЗМА	305
Йоана Иванова Първанова РЕГИОНАЛЕН ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ – СЪЩНОСТ, ЗНАЧЕНИЕ И ДИНАМИКА ПРИ ПРОВЕЖДАНЕ НА ДЪРЖАВНИТЕ ПОЛИТИКИ	317
Йордан Стефанов Генов КОМУНИКАЦИЯТА КАТО ЧАСТ ОТ ПРЕНОСИМИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ	336
Любомир Василев Георгиев РОЛЯТА НА УПРАВЛЕНСКОТО РЕШЕНИЕ В СЪВРЕМЕННАТА ОРГАНИЗАЦИЯ	358
Мария Петрова Дачева КРИЗИСЕН МЕНИДЖМЪНТ ПРЕЗ COVID-19 И ЕФЕКТА МУ ВЪРХУ ПРОФЕСИОНАЛНОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ОФИС СГРАДИ	368
Миглена Трифонова Маринова УСТОЙЧИВОТО СЧЕТОВОДСТВО В МИННОДОБИВНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – ИНТЕГРАЦИЯ В СТРАТЕГИЧЕСКИЯ ПОДХОД	378

Николай Василев Тодоров КРЪГОВИ ИКОНОМИЧЕСКИ СПОСОБИ В МЕТОДОЛОГИЯТА ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ТАКСА БИТОВИ ОТПАДЪЦИ	392
Онник Таракчиян АНАЛИЗЪТ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ФАРМАЦЕВТИЧНИЯ СЕКТОР: ТЕОРЕТИКО – ПРИЛОЖНИ АСПЕКТИ	405
Петър Ангелов Чернаев ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ЖИВОТНОВЪДНИЯ БИЗНЕС: ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ	415
Пламен Станчев Илиев ЦЕНОВА ДИНАМИКА НА ЖИЛИЩНИЯ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ	428
Пламена Йорданова Колева НОРМАТИВНО РЕГЛАМЕНТИРАНЕ НА СТАТИСТИКАТА НА ТУРИЗМА	445
Ралица Сирашка НЕОБХОДИМОСТ ОТ ЕКОЛОГОСЪОБРАЗНИ ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ УМЕНИЯ В СЪВРЕМЕННИЯ АГРОБИЗНЕС	464
Росен Здравков Тумбев ПОЛОЖИТЕЛНАТА НАГЛАСА КЪМ ЗДРАВЕ НА РАБОТНОТО МЯСТО – СЪЩЕСТВЕН КОМПОНЕНТ ЗА ОРГАНИЗАЦИОННО ЗДРАВЕ	480
Стелиян Богданов Стефанов ИЗСЛЕДВАНЕ НА НЕРАВЕНСТВОТО ПРИ РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ДОХОДИТЕ В БЪЛГАРИЯ И ЕС	491
Тодор Георгиев Гогов ЗНАЧЕНИЕ НА ВЪТРЕШНИЯ ОДИТ В БОРБАТА С ИЗМАМИТЕ В ОРГАНИЗАЦИИТЕ	504
Цветомира Георгиева Велева ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ОМНИКАНАЛНОТО БАНКИРАНЕ	522

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ
Студии и статии
Том XVI – 2023, книга 19

Даден за печат на 10.11.2024 г., излязъл от печат 15.11.2024 г.
Поръчка № 18907; формат 16/70/100; тираж 50

ISSN 1313-6542

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов“
Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А